

O'QUVCHILAR TEMPERAMENTI VA XARAKTERINING SHAKLLANISHIDA OILANING ROLI

Iskandarov Obidjon Quvondiq o'g'li

Bulung'ur tumani 15-maktab Amalyotchi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada biz oila dinamikasi, tarbiya uslublari va oilaviy munosabatlar o'quvchilarning fe'l-atvoriga chuqur ta'sirini o'rganib chiqamiz, ijobiy o'sish va rivojlanishni ta'minlashda tarbiyalovchi va qo'llab-quvvatlovchi oila muhitining muhimligini ta'kidlaymiz.

Kalit so'zlar: o'quvchilar, temperament, xarakter, sangvinik, xolerik, melanxolik.

Temperament – bu inson faoliyati va hulq-atvorining dinamik va emotsional holatini xarakterlovchi shaxs individual xususiyatlarining yig'indi. Shunday qilib, temperament ikki tarkibiy qism – faollik va hissiyotlilikka ega. Hulq-atvorning faolligi harakatchanlik, intiluvchanlik, tezlik, yoki, aksincha, sustlik va harakatsizlik darajasini xarakterlaydi. O'z navbatda emotsionallik belgi (ijobiy va salbiy) modallik (shodlik, qayg'u, qo'rqinch, g'azab va boshqalar)ni aniqlagan holda emotsional jarayonlar kechishini xarakterlaydi. Qadimgi zamonlardan boshlab, temperament to'rt xil asosiy tiplarga bo'lingan edi, bular xolerik, sangvinik, melanxolik va flegmatik temperament turlaridir. Temperamentning bu asosiy turlari bir-biridan paydo bo'lish dinamikasi va emotsional holatlar jadalligiga ko'ra farqlanadi. Xolerik tipi uchun tezda paydo bo'ladigan kuchsiz hislar, melanxolik tipi uchun – sekin-asta paydo bo'ladigan, lekin kuchli hislar, flegmatik tipi uchun – sekin-asta paydo bo'ladigan va kuchsiz hislar xosdir. Bundan tashqari, xolerik va sangvinik temperamentlar uchun harakatlar tezligi, umumiy harakatchanlik va hislarning tashqi kuchli (harakatlarda, nutqda, mimikada va boshqalarda) ifodalanishi, melanxolik va flegmatik temperamentlar uchun, aksincha, harakatlar sustligi va hislarning kuchsiz ifodalanishi xosdir. Temperament tiplarini turmush psixologiyasi nuqtai nazaridan shunday xarakterlash mumkin: xolerik – tez, ba'zida, hatto, juda keskin, nutqda, mimika va imo-ishoralarda yaqqol ifodalanadigan kuchli tezda alanganadigan hislarga ega, jadal emotsional ta'sirlanishga moyil odam; sangvinik – tez, harakatchan, barcha taassurotlarga emotsional javob beruvchi odam, uning hislari bevosita tashqi hulq-atvorida ifodalanadi, lekin ular kuchli emas, va bir-birini oson almashtiradi; melanxolik – emotsional kechinmalar xilma-xilligining uncha katta emasligi, lekin katta kuchga va davomiylikka egaligi bilan farq qiluvchi inson, u barchasiga ham munosabat bildirmaydi, agar bildirgudek bo'lsa ham chuqur o'ylaydi, o'z hislarini u darajada namoyon qilmaydi; flegmatik – sust, mutanosib va xotirjam odam, uning emotsional ta'sirlanishi oson emas, va o'zidan chiqarish qiyin, hislari tashqaridan deyarli namoyon bo'lmaydi. Lekin barcha odamlarni shu to'rt xil asosiy

temperamentlarga ko'ra ajratish mumkin deb o'ylash xatodir. Faqat ba'zilargina bu tiplarning sof vakillari bo'lib hisoblanadi. Ko'pchilik odamlarda esa biz temperamentlarning aralash tiplarini kuzatamiz.

O'quvchilar temperamenti va xarakterining shakllanishida oilaning roli.

Oila birligi bolaning hayotida asosiy ijtimoiylashtiruvchi vosita bo'lib, uning temperamenti, xarakteri va umumiy rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Irsiy moyillik va atrof-muhit ta'sirining kombinatsiyasi orqali oilalar o'quvchining psixologik tuzilishi va xulq-atvor xususiyatlarini shakllantirishga katta hissa qo'shadilar.

1. Oila dinamikasi va temperamenti:

Oila dinamikasi, jumladan, oila a'zolari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, muloqot shakllari va ota-onalik amaliyoti bolaning temperamentiga - ularning tug'ma xulq-atvor tendentsiyalariga va hissiy reaksiyalariga katta ta'sir qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ota-ona va bola munosabatlarining sifati, ota-onalarning ishtiroki darajasi va tartib-intizomning izchilligi bolaning temperamentini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Talabalar uchun barqaror va qo'llab-quvvatlovchi oila muhiti chidamlilik, empatiya va o'z-o'zini tartibga solish kabi ijobiy fazilatlarni rivojlantirishga yordam beradi, nosog'lom yoki e'tiborsiz oila dinamikasi esa noto'g'ri xatti-harakatlar va hissiy muammolarni rivojlanishiga yordam beradi.

2. Ota-onalar tarbiyasi uslublari va xarakter rivojlanishi:

Har xil darajadagi iliqlik, nazorat va ishtirok etish bilan tavsiflangan ota-onalik uslublari bolalar va o'smirlarning xarakter rivojlanishiga ta'sir ko'rsatishi ko'rsatilgan. Ota-onalarning to'rtta asosiy uslubi - avtoritar, avtoritar, ruxsat beruvchi va e'tiborsiz - har biri bolaning ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga va xatti-harakatlariga alohida ta'sir ko'rsatadi. Ota-onalar ham g'amxo'r va qat'iyatli bo'lgan nufuzli xonadonlarda o'sgan o'quvchilar o'z-o'zini hurmat qilish, avtonomiya va ijtimoiy kompetentsiyani yuqori darajada namoyon qiladilar, avtoritar yoki e'tiborsiz muhitda o'sganlar esa o'zini past baholash, tajovuzkorlik kabi muammolar bilan kurashishi mumkin. , va yomon akademik ko'rsatkichlar.

3. Modellashtirish va ijtimoiy ta'lim:

Oila a'zolari, xususan, ota-onalar va opa-singillar o'quvchilar uchun asosiy o'rnak bo'lib xizmat qiladi, ularning e'tiqodlari, qadriyatlari va munosabatlarini kuzatish orqali o'rganish va ijtimoiy modellashtirish orqali shakllantiradi. Bolalar ko'pincha oila a'zolarining xulq-atvori va muloqot uslublariga taqlid qiladilar, ularning xarakter rivojlanishiga ta'sir qiluvchi oilaviy me'yorlar va qadriyatlarni o'z ichiga oladi. Oilada ijobiy o'rnak olish o'quvchilarda halollik, rahm-shafqat va mas'uliyat kabi fazilatlarni singdirishi mumkin, salbiy modellashtirish yoki nomuvofiq xatti-harakatlar esa nomaqbul xislat va xatti-harakatlarning ichki rivojlanishiga hissa qo'shishi mumkin.

4. Qo'llab-quvvatlovchi muhit va chidamlilik:

Qo'llab-quvvatlovchi va tarbiyalovchi oila muhiti o'quvchilarda chidamlilikni rivojlantirishga yordam beradi, ularga hayotlaridagi qiyinchiliklar, muvaffaqiyatsizliklar va stresslarni samarali engish imkonini beradi. Oilani qo'llab-quvvatlash, hissiy xavfsizlik va ijobiy ota-ona va bola munosabatlari o'quvchilarda chidamlilik va moslashuvchan kurash strategiyalarini rivojlantirishning asosiy omillari bo'lib, ularga akademik bosim, ijtimoiy mojarolar va shaxsiy qiyinchiliklarni ishonch va qat'iyat bilan engishga yordam beradi. Kuchli oilaviy yordamga ega bo'lgan talabalar, ularning umumiy farovonligi va akademik muvaffaqiyatiga hissa qo'shadigan qat'iyatlilik, va muammolarni hal qilish qobiliyatlari kabi xususiyatlarni namoyon etishi ehtimoli ko'proq.

Xulosa:

Oila o'quvchilarning ijtimoiy, hissiy va psixologik rivojlanishi uchun muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi, ularning temperamenti, xarakteri va umrboqiy yo'nalishlariga ta'sir qiladi. Oila dinamikasi, tarbiya uslublari va oilaviy munosabatlarning o'quvchilar rivojlanishiga chuqur ta'sirini tushunib, ota-onalar, o'qituvchilar va siyosatchilar o'quvchilarning akademik va shaxsiy rivojlanishiga yordam beradigan qo'llab-quvvatlovchi va tarbiyalovchi muhitlarni yaratish uchun birgalikda ishlashi mumkin. O'quvchilarning fe'l-atvori va fe'l-atvorini shakllantirishda oilaning hal qiluvchi rolini e'tirof etish, mustahkam oilaviy rishtalarni, ochiq muloqotni va kelajak avlodni barkamol, mehribon va mas'uliyatli shaxslarni tarbiyalashda ijobiy namuna olish muhimligini ta'kidlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.K.Xoshimov, S.Ochilov. "O'zbek pedagogikasi antologiyasi". –T. "O'qituvchi". 1996.
- 2.V.M.Karimova. "Ijtimoiy psixologiya va ijtimoiy amaliyot", -T. "O'qituvchi". 1999.
- 3.V.M.Karimova, F.A.Akromova. "Psixologiya". –T. "O'qituvchi". 2000.
- 4.Y.G'oziyev. "Psixologiya muommolari". –T., "O'qituvchi". 1996.
- 5.Y.G'oziyev. "Psixologiya". –T. "O'qituvchi". 2002.
- 6.Madina, I., & Yuldashevna, J. L. (2023). IMPORTANCE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING.
- 7.Madina, I. (2023). Interactive Ways of Using Digital Technologies. Genius Repository, 24, 5-9.
- 8.ОЙТОИ, В. (2020). КОНЦЕПТ КАК КЛЮЧЕВОЕ ПОНЯТИЕ КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ. In Дни науки студентов Владимирского государственного университета имени Александра Григорьевича и Николая Григорьевича Столетовых (pp. 1955-1962).